

Srđan Srdić

MRAČNIJI ŠAJTINAC

(Uglješa Šajtinac: *Žena iz Huareza; Arhipelag, Beograd, 2017*)

Dešava se to, rekao bih, svim istinskim čitaocima, da određene autore čekaju. Shvataju važnost tih autora, razumeju šta ovi preduzimaju na nivou postupka, ne spore se oko toga šta je ono što bi moglo da kvalifikuje njihove knjige za trajanje u vremenima koja dolaze. Jer, književnost je za svoje vreme, ali još više za vremena koja dolaze. Tamo čekaju novi čitaoci, oni koji će odlučiti, prosuditi, proceniti da li je čitava stvar vredela. Dakle, neka vrsta dogovora, saglasja i razumevanja između tih, posvećenih, istinskih čitalaca i opusa određenih autora postoji, što ove prve i dalje ne sprečava da čekaju. I pored sveg poštovanja i naklonosti za pročitano, ovi čitaoci su svesni da će prava knjiga tek stići, ona koju autor piše nekako baš njima, upravo za njih. Znaju da će ta knjiga doći, da je neminovna, i u stalnoj su pripravnosti, s manje ili više strpljenja.

Nije jednostavno locirati poziciju Uglješe Šajtinca u savremenoj lokalnoj književnosti. Bilo bi netačno i neprirodno reći da je reč o figuri sasvim apartnoj, onoj koja funkcioniše u delimičnoj izolaciji, mimo svakog konkretnijeg toka. Očevidno je, da se zadržim na tome, uočiti nesumnjive konstante koje Šajtinca povezuju s Đurom Đukanovim, Srđanom Tešinom ili Mićom Vujičićem. Pa čak i s Vojom Despotovim, Vujicom Rešinom Tucićem, negde izdaleka. Vojvođanska, pre banatska aura, u diskurzivnom smislu izvedena kao govor u stvarnosnom toponimijskom okviru koji je pretrpeo fiktionalna preinačenja, uočljiva je pre svega kod prve trojice navedenih. I lako bi bilo, koliko i naivno, pokušati s tumačenjem Šajtinčevog opusa iz ovakve, lagodne perspektive. Pogrešno, pre svega, mada nije metodološki u potpunosti oborivo i nekorisno.

U datom zamišljenom krugu razlike su, ipak, pretežnije od sličnosti. Šajtinca od Đukanova odvaja ponekad i zastrašujuća radikalnost ovog potonjeg, kako ona koja opstojava u sižejnog pogledu i brutalnosti karakterizacije, još više ona koja oneobičava uveliko oneobičeni jezik referentne sredine. Šajtinac je dosta daleko i od Tešina, koji mu je vršnjak, jer Tešina nikada nije napustila sklonost k postmodernističkoj dekompoziciji i eksperimentu, čak i u tekstovima u kojima se te sklonosti gotovo i odrekao (*Ispod crte*, na primer). Nema kod Šajtinca ni u tragovima onog Đukanovljevog zastrašujućeg cinizma, niti foknerovskog mraka ili *white thrash* optike, koje Tešin iz prvobitnog, arhetipskog Đurinog sela dovodi u (de)urbanizovani milje. Pismo Miće Vujičića je, opet, isuviše stilistički precizno, preciznije od ogromnog dela savremene proze koja nastaje na ovim prostorima, u pozadini njegovih knjiga nalazi se mašina koja foberovski filtrira tekst, jedan strahovito cizeliran zamah u kakav se Šajtinac nikada ne bi upuštao. Kao ni u onakvu vrstu studioznosti koja od Vujičića čini verovatno i najpouzdanijeg advokata kraja jugoslovenskog socijalizma s kakvim čitaoci danas mogu da se sretnu. Despotov i Tucić su avangardisti *par excellence*, a avangarda definitivno nije Šajtinčeva domovina.

RAZMENA DAROVA

Negde u načelu, Šajtinac je od svih pobrojanih zavodljiviji prozni pisac. Ne onaj koji simplifikuje stvari, ne neorealista, već neko ko se ukorenio u samosvojnoj razbarušenosti, autor čija je nebriga za poetičke kalupe postala manir, neka vrsta ulaznice za slobodu. I to je od njega načinilo čitanog pisca, čak omiljenog pisca u krugovima većim od onih koje najčešće pretpostavlja tavorenje u mučnoj neuređenosti današnje literature ovde gde jesmo, takvi kakvi jesmo. Šajtinac je uspeo da gotovo u potpunosti ukloni distancu između onog što piše i onih koji čitaju, što je veština dostojna svakog poštovanja, nije prestajao da deluje kao neko kome može narativno da se veruje, ko piše po diktatu nekakvih unutrašnjih nužnosti, skoro pa romantičarski, s dozom sentimentalnosti kakvu nije moguće sresti na mestu koje je, kao i svako drugo, preživelo desentimentalizaciju čitavog jednog veka i njegovog dvodecenijskog produžetka.

Ovakav učinak svoje proze, pripovedne ili romaneskne, svejedno je, Šajtinac svakako duguje svojoj dramaturškoj predisponiranosti, sposobnosti da deluje teatarski, da se detaljno bavi scenografskim postavkama, da iz njih kontekstualizuje okolna polja iz kojih tematizuje, problematizuje, psihološki nijansira; istančan, fin tip, neobičan, ne apartan, ponavljam, već odmaknut. I nikada u Šajtinčevim knjigama i dramama nije bilo ničega zlog, malignog, nikada surovosti obračuna, nikada zlobne potuljenosti, mrzovolje. Tuge da, ili meditativnog pesimizma, sklonosti za beleženje usamljeničke tragike, neuspeha, opšteg i individualnog, posrnuća, provincijske i periferijske beznadežnosti, ali nikad gorčine sarkazma, nikad larme i galame, nikad bezobzirnosti samoisticanja. Čovek koji je, uz sve što jeste, dobar deo opusa posvetio deci, nije bio kadar za bilo kakva zastranjenja prema bazičnom mraku.

A onda su stigla priznanja, valjda ih niko iz Šajtinčeve generacije nema više, nagrade za dramu (*Hadersfeld*), za roman (*VOK ON!*), dešavalo se da ista knjiga bude nagrađena više puta (*Sasvim skromni darovi*), i na kraju je nagrađen i Šajtinac pripovedač (*Banatorijum*). A onda je stigla knjiga koju sam ja čekao. *Žena iz Huareza*. I nastala je tišina. I nije prvi put da se tako nešto odigrava. Ironija, šta li.

Aktuelnu knjigu Šajtinčevih priča nije moguće doživeti drugačije nego kao ozbiljno iznenađenje koje je, kao izmeštaj iz dosadašnjeg opusa ovog autora, tektonskih razmera. Ona je kao celina rezultat jedne apsolutno nešajtinačke studiozne posvećenosti, nikako ne pretenzije koncepta, ali namere da tekst gravitira k veoma svesno postavljenim zahtevima, ali i ciljevima do kojih bi dubinsko čitanje moralo da dovede. Ponavljam, *moralo*, i to bi bila izvanredna novost, kada govorimo o autoru o kom govorimo. Ako je nešto predstavljalo odliku njegovog dosadašnjeg rada, to je bilo odsustvo ma kakvog imperativa, od čitalaca se možda očekivala empatija u srednjem registru, saučestvovanje u dramskoj izvedbi, možda je negde postojala primisao o kakvoj-takvoj katarzi, ali ne i strogost imperativa. Poetičkog, etičkog, bilo kakvog.

Nigde u *Ženi iz Huareza* nema toliko *prethodnog* Šajtinca koliko ga ima u naslovu knjige. Ogradiću se: ja sam onaj koji s netrpeljivošću gleda na knjige priča naslovljene *po jednoj od*. Isto važi i za ploče. Uvek mi se činilo da se na ovakav način u prvi plan ističe deo umesto celine, da ovakvo isticanje često ume da bude nedovoljno motivisano, te da je u pitanju požar u zdravom i slobodnom prostoru teksta. Požar koji je autor podmetnuo. Ili urednik. Ili izdavač. Ili svi koliko ih ima. U takvim situacijama sklon sam da potražim alibi toliko nesumnjiv

da ga sigurno nije moguće pronaći. Komotnije mi je da osudim lenjost, nebrigu, propuštene prilike, asocijativne, simboličke, latentne. Evo šta je Šajtinca doneo ovakav izbor naslova.

Feminisidio, to je reč. Naslovna priča, „Žena iz Huareza“, jeste svedočanstvo o narativnom prisustvu Uglješe Šajtinca kakvog niko nikada nije niti video, još manje naslućivao, o angažmanu u Šajtinčevoj prozi toliko snažnom, da ga se ne bi postideli ni autori čije se delovanje u literaturi u najvećem poklapa s pukim parapolitičkim angažmanom, kamuflažom, željom da se restituira društvena pozicija Emila Zole ili Maksima Gorkog. Radijantni angažman u Šajtinčevoj priči o susretu bogate evropske dijaloške, konferencijske, saučesničke, *nevladine* postpostmoderne kulture i atavističkog divljaštva trećeg sveta ostaje na razini preovlađujuće implikacije, dominante koja to jeste, ali koja nije zasenila jezik; nije pamflet, prostački i kratkoročni politički komentar koji računa na prostačku i kratkoročnu političku korist. Razorna u strahoti predstavljanja krvoločnog muškog bezumlja koje se istrebljivački odnosi prema ženama, ona pre svega govori o evolutivnoj nedoslednosti između prirode sveta i civilizacijskog časa u kom se nalazimo. Tako je Šajtinac uspeo da, na skučenom i svedenom prostoru kratke priče, dopiše Bolanjev 2666, da ga prokomentariše iz vizure nemoćnog Evropljanina, onog koji to jeste u geografskom smislu, ali ne i u smislu materijalnog iz kog je proizašao konstrukt političke korektnosti kao licemerja.

Angažmanu sledi (ili prethodi) aktuelnost, evo šta piše u priči, za *prethodnog* Šajtinca nezamislivog naslova, „Migrantska kriza“:

„Dvojicu Pakistanaca uvijenih u crne džakove nežno sam spustio na černozem i došapnuo im da se pre mraka ne razmotavaju.“

Aktuelnost se u „Migrantskoj krizi“ razvila do susreta nemoćnog Evropljanina, stanovnika evropskog dna, spremnog da pohara slabijeg čak i od sebe, a sve u prećutnoj saradnji s onima koji kreiraju postulate globalnih kretanja i pomeranja ljudskih masa, politike od čije volje zavisi sloboda tog kretanja, stvar koja bi odavno trebalo da je neupitna, a tako bolno nije. Ili „Moj Al-Magrib“, priča u kojoj je nemoguće ne osetiti nešto od preživljenog, nešto od intimnog, autobiografskog, od *prethodnog* Šajtinca, čiji pripovedač ne uspeva da stigne na zamišljeno odredište, zapravo on stiže i ne stiže, zarobljen u nemuštom paradoksu svetskih administracija, smešnom i strašnom, paradoksu koji ga smešta u vakuum iz kog sam ne može da izađe bez asistencije Zakona koji se sprovodi i sprovodiće se mimo njega, njegovih ideja i ma kakvog čovečanskog interesa. Ovog puta ne bih o Kafki.

Da je u pitanju Šajtinac, a ne nekakav parapolitički propovednik zalutao u literaturu iz razloga kukavičluka ili pogrešne procene istorijskog trenutka u kom piše, vidljivo je iz pripovednog manira koji je autor odabrao i kog se s velikom pravilnošću pridržavao. Ili je to nekakav nad-glas koji vlada centralnim pretpostavljenim i podrazumevanim narativnim glasom, onim koji bi trebalo da bude validan, glasom protagoniste. Nad-glas u *Ženi iz Huareza* kontroliše podrazumevani glas, manipuliše njim u ironijskom ključu, podsmeva mu se, nehajno ga re-modeluje, umanjuje njegovu relevantnost kako bi se relaksirao užas napisanog; kako bi ovo ipak bila knjiga Uglješe Šajtinca, mračnijeg, ali ipak onakvog kakav on izvorno jeste.

Na drugoj strani nalaze se priče u kojima se javljaju oslobođeni glasovi („Ode sve“, „Moj Al-Magrib“, antologijski „Ljuskar“), naizgled lišeni svake kontrole, spremni i skloni da ispričaju prvo što im je na pameti („Ostalo mi je još samo da se ubijem“, „Ovde žive ljudi modernog

doba, ja sam samo oplodio gospođu, to što je ona pre dve decenije pasom opasala spava i dalje, sinčina, čovek koji nas je nadržao, svako jede za sebe, kad hoće i koliko može, svako se moli svom bogu, zna se red, nameštaj ne podržava porodicu, escajg je nebitan, samo zakoni, čoveče, zakoni, nemoj da zajebeš nešto...“). Ali, ovi glasovi uvijeni su u bernhardovsko-albaharijevske blokove, nanose teksta bez pasusa, bez cezura, blokove koji su sami po sebi imperativ čitanja u dahu, koliki god to napor iziskivalo od onih koji čitaju. I unutar tih blokova skriveni su i ostaci *prethodnog* Šajtinca, njegove introvertnosti, njegovog humora, njegove ljudske blagosti, mada u senci, u mraku govora o nesreći sveta i čoveka koji ga je zaposeo vlastitom pokvarenošću, sebičlukom, neizmernim zlom, ali i dirljivom sposobnošću da bude dobar, tad kad ni sam u to više ne veruje.

Žena iz Huareza jeste moja knjiga Uglješe Šajtinca, ona koju sam čekao od njega. I on ju je za mene napisao. I ne samo za mene. Da postoji institut književne scene u Srbiji, sa svom pratećom logistikom koja bi se starala o recepciji i vrednovanju knjiga koje bi morale da ostanu, da postoji književna istorija u nastajanju, ona koja iz mesta pokušava da reguliše uslove opstanka jednog teksta kao neupitnog za korpus kom pripada, Šajtinčeva knjiga bi bila prepoznata kao prvorazredni događaj. Kao najveći iskorak jednog od najznačajnijih pripovedača koje taj jezik ima. Ovako je tišina. A u tišini ćemo najbolje pročitati ono što je neophodno pročitati. *Ženu iz Huareza*, na primer.